

Starověký Řím

1) Etruskové. Vznik Říma.

Osídlení starověké Itálie v 8. století př.n.l.

Italikové - indoevropské kmeny. Obývali spíše střed Itálie, ale i Sicílii. Dělili se na mnoho kmenů - Sabinové, Samnité, Umbrové, Sikulové (Sicílie). Nejvýznamnější z nich byli **Latinové**, žijící v kraji kolem Říma (Latium), mluvili latinsky.

Ilyrové - žili na jihovýchodě (Apulie - podpatek italské boty) a v okolí Benátek (Venetové).

Ligurové - žili v okolí Janova (Ligurské moře).

Galové (Keltové) - žili v Pádské nížině (později tzv. Předalpská Galie).

Řekové - žili na jižním pobřeží Itálie (Neapolis) a na Sicílii (Syrakusy).

Kartaginci (Féničané) - žili na západním pobřeží Sicílie a na Sardinii (a rovněž na Korsice, což už ovšem není Itálie).

Etruskové

Národ záhadného původu. Písmo převzali od Řeků a bylo rozluštno, nebyl však rozluštěn etruský jazyk! Etruskové nevytvořili jednotnou říši, nýbrž mnoho městských států. Žili na severozápad od Říma. Etruskové už uměli zpracovávat železo. Vynikali v obchodě na moři i na souši a neměli se rádi s Řeky (obchodní konkurence!), se kterými často bojovali. Etruskové byli nakonec Římany poraženi, romanizovali se a etruština upadla v zapomnění (někdy ve 2. století př.n.l. Etruskové „zmizeli“ z dějin). Etruskům říkali Římané občas (kromě Etrusci, což je slovo rovněž latinského původu) i synonymem Tusci, z čehož vzniknul název Toskánsko, kde Etruskové žili. Řekové mluvili o Etruscích jako o Tyrhénech, odtud název Tyrhénské moře. Etruský výraz pro Etrusky zněl Rasenna. Etruské písmo - některá písmena se podobají abecedě, jiná latince. Od Etrusků převzali Římané spoustu věcí: písmo (latinka - vznikla úpravou etruského písma, to vzniklo z abecedy), symbol římského státu (svazky prutů se sekerou), gladiátorské zápasy, některé druhy věštění (např. z vnitřností) a některé bohy (např. Minervu).

Založení Říma

realita: Řím pravděpodobně vzniknul spojením několika vesnic kolem řeky Tibery. Řím byl Etrusky ovládnut asi v 8. století př.n.l., kdy Etruskové pronikli do Latia. Je velmi pravděpodobné, že Etruskové Řím buď sami založili, nebo přispěli k utvoření Říma jako významnějšího města poté, co vzniknul spojením několika vesnic. V Římě a okolí žili Latinové, Sabinové a další italské kmeny **pod nadvládou etruských králů**. V těsné blízkosti Říma leželo významné etruské město, Tarquinie. Město Řím se rozkládá na **7 pahorcích: Capitolinus** (Kapitol), **Palatinus**, Quirinalis, Viminalis, Esquilinus, Aventinus, Caelius.

pověst: Podle pověsti je původ Římanů odvozen od starověké Troje. Aeneas, syn bohyně Afrodity, uprchnul z hořící Troje a dostal se do Itálie, na území Latinů. Syn Aenea, Askanius, založil město Alba Longa (soused Říma). Z Alby Longy pocházela dvojčata Romulus a Remus. Ti byli jako malí hrozeni v koši do řeky. Zachránila je vlčice, která je odkojila vlastním mlékem, pak se jich ujal pastýř. Romulus a Remus založili Řím. Poté se ale pohádali o to, po kom z nich se bude město jmenovat a Romulus Rema zabil. Město bylo tedy pojmenováno po Romulovi - Roma. Jelikož bylo v Římě málo žen, pomohli si Římané únosem dívek ze sousedního kmene Sabinů („únos Sabine“).

Římské náboženství

Římské náboženství bylo polyteistické. Někteří bohové byli původní, římscí, jiné bohy převzali Římané od Etrusků a Řeků. Většina bohů tak nakonec měla nejen řecké, ale i etruské ekvivalenty. **Hlavní římscí bohové** (v závorce jejich řecké ekvivalenty): **Jupiter** (2. pád - Iova, řecký Zeus) - nejvyšší bůh. Jeho manželkou byla **Juno** (Héra). **Minerva** (Pallas Athéna) - bohyně, umění a řemesel, Římané ji převzali od Etrusků. **Neptunus** (Poseidon) - bůh moře. **Venus** (Afrodita) - bohyně lásky. **Diana** (Artemis) - bohyně lovu. **Mars** (Ares) - bůh války. **Ceres** (Demeter) - bohyně úrody. **Vesta** - bohyně domácího krbu a zároveň ochránkyně města Říma (vestálky). **Apollo** (Apollón) - bůh světla a umění. **Mercurius** (Hermés) - posel bohů. **Ianus** - bůh počátku a konce, ochránce bran. Měl dvě hlavy. V době míru byl jeho chrám v Římě uzavřen, což nebylo moc často. Byl po něm pojmenován měsíc leden (Ianuarius).

2) Doba královská (753-510 př.n.l.)

753 př.n.l. (21.4.) - **založení Říma** (tradiční letopočet). Podle tohoto roku počítali Římané letopočet („ab urbe condita“ - od založení města). **Podle tradice** vládlo v Římě v letech 753-510 př.n.l. celkem **7 králů**, přičemž prvním králem (historicky nedoloženým) byl Romulus.

Servius Tullius - 6. král - provedl reformy („**Serviovská ústava**“). Tyto reformy připisuje králi Serviu Tulliovi (byl etruského původu) tradice, zda však tyto reformy provedl skutečně Servius Tullius, je historicky nejisté. Servius Tullius **rozdělil obyvatelstvo Říma do 6 (5+1) majetkových tříd** podle pozemkového majetku. Prvních 5 tříd byli vlastníci půdy, šestá třída (bezzemci - proletáři) nevlastnili žádnou půdu. Vyšší majetková třída měla vyšší počet hlasů na **setninovém sněmu** (comitia centuriata). Počet hlasů na setninovém sněmu odpovídal počtu setnin (centurií) vojska, které musela každá majetková třída postavit a vyzbrojit na vlastní náklady. Počty setnin se v různých pramenech udávají různě. První majetková třída měla každopádně daleko nejvíc setnin, a tím pádem i hlasů na sněmu. Příslušníci nejchudší třídy, proletáři, stavěli jen jednu setninu pomocného vojska. Jejich název je odvozen od slova proles („potomstvo“), protože nevlastnili nic víc než svoje děti. V době království už existoval i senát (měl 300 členů, „senex“ = „stařec“), byl to však pouze poradní sbor krále.

510 př.n.l. - (tradiční datum) **poslední etruský král, Tarquinius Superbus, byl lidem vyhnán z Říma. Konec království, začátek římské republiky.** „Superbus“ znamená „zrupný“. Syn Tarquinia, Sextus, prý znásilnil ctnostnou Římanku Lucretii. Lucretia pak veřejně spáchala sebevraždu. To vzbudilo odpor ke králi a jeho rodině a lid je vyhnal z Říma.

3) Římská republika 510 - 27 př.n.l.

Systém římské republiky

A) Patricijové a plebejové

patricijové - členové urozených starých rodů. Plnoprávní občané, kteří zpočátku ovládali veškerý politický život v Římě.

plebejové (plebejci) - od latinského „plebs“ = „lid“. Svobodní, ale neplnoprávní občané. Nemohli zastávat významné úřady a nesměli uzavírat sňatky s patriciji, přitom ale povinnosti (například vojenskou službu) měli stejné. Plebejové se rozhodli vybojovat si svá práva pomocí **secese** - odešli z Říma a pohrozili, že si založí vlastní město. Secese byly celkem tři.

Jelikož plebejů bylo mnohem víc než patricijů a ti by nebyli sami schopni ubránit Řím proti nepřátelům, museli patricijové vždy ustoupit.

494 př.n.l. - 1. secese. Plebejové si vymohli zřízení zvláštního úřadu. **Tribun lidu** byl volen plebejským shromážděním. Měl právo veta („veto“ = „zakazují“): mohl zrušit projednávání zákona v senátu a mohl zrušit rozhodnutí kteréhokoli úředníka (kromě diktátora), pokud by poškozovalo práva plebejů. Tribuny lidu volilo plebejské shromáždění. Tribun lidu byl osobně nedotknutelný (čili měl něco jako imunitu). Později (od 3. století př.n.l.) měli dokonce právo podávat návrhy zákonů v senátu. Tribunové lidu byli původně 2, později jich ale bylo až 10. Při projednávání zákonů v senátu seděli na vyvýšeném místě.

449 př.n.l. - 2. secese. Plebejové si vynutili sepsání práva, byly vydány **Zákony dvanácti desek**. Bylo zvoleno 10 decemvirů, kteří právo sepsali a zveřejnili na foru. Tím se kodifikovalo zvykové právo, které předtím soudy (soudci byli vždy patricijové) vykládali často libovolně, ve prospěch patricijů.

445 př.n.l. - plebejové dosáhli právo uzavírat sňatky s patriciji.

287 př.n.l. - 3. secese. **Plebejové si vymohli, aby jejich plebejské shromáždění mohlo vydávat zákony, platné pro celý stát.** Plebejové byli tímto nařízením (lex Hortensia z roku 287 př.n.l.) definitivně a zcela zrovnoprávněni s patriciji. Již předtím si vymohli, aby mohli zastávat všechny úřady, včetně těch nejvyšších (konzulové, censoři, pontifikové).

Boj mezi patriciji a plebeji skončil nakonec vítězstvím plebejů a jejich úplným zrovnoprávněním s patriciji. Splynutím patricijských a plebejských špiček vznikla později nová urozená vrstva, **nobilita** („nobilis“ = „vznešený“).

B) Vrstvy obyvatelstva v Římě

občané (muži) - patricijové i plebejové. Museli platit daně a museli sloužit ve vojsku.

otroci - nesvobodné obyvatelstvo. Byli získáváni jako váleční zajatci, nebo kupováni na trhu. Dělalí různé druhy prací - v lomech, dolech, zemědělství, obchodě, jako gladiátoři, ale otroci vykořisťovali i povolání učitelů, hudebníků, účetních.

propuštěnci - propuštění otroci. Pán jim mohl udělit osobní svobodu. Propuštěnci potom nesli jméno svého bývalého pána a byli povinni ho podporovat.

ženy a děti - nebyli plnoprávné, ženy neměly ani politická práva. Zpočátku měl muž právo „života a smrti“ nad svou manželkou i dětmi, později už ne. Na konci republiky a za císařství získaly některé ženy značnou (neformální) politickou moc.

klienti - chudí občané (svobodní), kteří žádali zámožné Římány o ochranu a podporu (peníze, jídlo). Za to poskytovali těmto zámožným občanům, **patronům**, své služby.

C) Úřady a orgány státu za republiky

„Res publica“, „věc veřejná“, stála na **3 pilířích moci**:

- 1) lidová shromáždění (comitia)
- 2) senát (senatus) - nejdůležitější pilíř moci!
- 3) úřady (magistráty - magistratus)

1) lidová shromáždění (sněmy - comitia)

Byla svolávána na Forum (Forum Romanum, hlavní římské náměstí) nebo na Martovo pole.

setninový sněm (comitia centuriata) - shromáždění podle setnin (centurií). Tento sněm vydával zákony a volil nejvyšší státní úředníky.

shromáždění plebejů (concilium plebis) - tento sněm projednával záležitosti plebejů a volil tribuny lidu. Od roku 287 př.n.l. (lex Hortensia) vydával rovněž zákony s platností pro celý stát. Dále existovaly v Římě další dva méně významné sněmy. Kuriátní sněm (comitia curiata) existoval již od královské doby. Byl shromážděním podle rodů, v němž mohli zasedat pouze patricijové. Později však tento sněm pozbyl veškeré pravomoci. Tributní sněm (comitia

tributa) byl zaveden králem Serviem Tulliem a zasedalo se v něm podle tribuí (územní jednotky podle místa bydliště). Později tento sněm splynul s plebejským shromážděním.

2) Senát (senatus)

Senát vzniknul už v době královské, kdy byl ovšem pouhým poradním sborem krále. Nejdříve měl 300 členů, později jejich počet vzrostl (až na 900). Členství v senátu bylo doživotní. Během republiky jeho význam stoupal, zatímco vliv sněmů postupně klesal. Senát řídil zahraniční politiku (přijímal velvyslance, uzavíral mezinárodní smlouvy), kontroloval správu provincií, uzavíral válku a mír. Byl omezen pouze vetem tribunů lidu. **Za republiky byl senát nejdůležitějším orgánem státní moci.** Oficiální název státu byl SENATUS POPOLUSQUE ROMANUS (S.P.Q.R.) - „Senát a lid římský“. Senát existoval i za císařství, ale byl podřízen císaři.

3) Úřady (magistratus)

Úřady za republiky byly čestné, neplacené. Úředníci byli voleni obvykle na 1 rok.

2 konzulové - nejvyšší státní úředníci za republiky. Byli vrchními veliteli armády. Oby byli rovnoprávní a museli se shodnout. V době ohrožení státu (maximálně na 6 měsíců) byl zvolen **diktátor**, úředník s neomezenou pravomocí. Obvykle to byl jeden z předchozích konzulů.

prétoři (praetor) - úředníci, kteří byli především soudci. Původně jich bylo 6.

kvestoři - správci státní pokladny. Bylo jich mnoho.

cenzor (censor) - úřad cenzora byl považován za nejčestnější úřad (mohli ho zastávat jen bývalí konzulové). Prováděli **census = sčítání občanů (lidu) + soupis jejich majetku**. Podle majetku platili občané daně a byli rovněž zařazováni do majetkových tříd. Cenzoři vedli alba senátorů a jmenovali nové senátory. Mohli ze senátu vyloučit senátora kvůli špatným mravům (což byl jediný způsob, jak mohl být někdo zbaven členství v senátu, které jinak bylo doživotní). Jejich rozhodnutí nepodléhala vetu tribunů lidu!

tribunové lidu - viz výše (právo veta, nedotknutelnost...)

aedilové - nižší úředníci, kteří měli na starosti policii, veřejné stavby, pořádek ve městě, trhy, pořádání her.

3) Římské výboje do ovládnutí Itálie (do roku 265 př.n.l.)

510 př.n.l. - vznik republiky. Řím byl tehdy malým městským státem.

265 př.n.l. - Řím ovládl celou Itálii (tj. území po řeku Rubico, ne však sever dnešní Itálie a ostrovy).

264 př.n.l. - začátek **1. punské války**. Řím bojuje o nadvládu ve Středomoří.

Postup sjednocování Itálie:

1) Latinové - ty si Římané podmanili nejdřív.

2) ostatní Italikové - poté si Římané podmanil Samnity a další italské kmeny.

3) Etruskové a Řekové.

493 př.n.l. - **Římané si podmanili ostatní latinská města** (Latinové). Z nich byl utvořen spolek (federace) „spojenců“, kteří ovšem byli podřízeni Římu.

387 př.n.l. - **Galové (Keltové) dobyli a vyplenili Řím**. V jejich čele byl vojevůdce Brennus. Galové dobyli celé město s výjimkou opevněného Kapitolu. Nakonec se spokojili s výkupným a odtáhli. Podle Brenna je dnes pojmenován Brennerský průsmyk. Galové v roce 387 př.n.l. rozdrtili Římany v bitvě u Allia (levý přítok Tiberu severně od Říma). Poté obsadili Řím, který

v té době nebyl opevněn. Jediným opevněným místem byl vrch Kapitol, který nakonec nebyl dobyt, protože jeho obránci kladli rozhořčený odpor. Podle legendy prý obránce Kapitolu zachránily posvátné kapitolské husy (umístěné v chrámu bohyně Junony). Když Galové chtěli v noci tajně překvapit obránce Kapitolu, husy začaly kechat a Římané útok zpozorovali a odrazili. Při dobývání Říma Brennus vyslovil hrozbu: „Vae victis“ - „Běda poraženým“. Řím byl znovu dobyt až v roce 410 n.l. (Vizigóti - Alarich).

343-290 př.n.l. - **samnitské války**. Římané si v těchto válkách podřídili Samnity a další italské kmeny. Samnitské války byly celkem tři (343-341, 327-304, 298-290 př.n.l.)

Války s Etrusky a Řeky - s Etrusky válčili Římané od počátku republiky. Zpočátku měli Etruskové navrch, ale Římané postupně získali převahu. Římu hrál do karet fakt, že Etruskové a Řekové se navzájem nesnášeli (obchodní konkurence) a vedli spolu války. Etruskové byli významně oslabeni po námořní bitvě u Kýmé v roce 474 př.n.l., kdy řecký tyran Hierón Syrakuský porazil Etrusky.

Válka s Tarentem - Tarent bylo řecké město v Tarentském zálivu. V roce 287 př.n.l. Tarent zničil římskou flotilu a Řím vyhlásil Tarentu válku. Tarent si pozval na pomoc proti Římu vojska épeirského krále Pyrrha (épeirské království leželo na západním pobřeží Řecka). Během této války se Římané poprvé setkali s válečnými slony. Pyrrhos Římany dvakrát porazil, utrpěl však při tom velké ztráty. Po druhém vítězství prohlásil: „Ještě jedno takové vítězství a jsme ztraceni“ („**Pyrrhovo vítězství**“). Pyrrhos se nakonec z Itálie stáhnul, Římané Tarent porazili (272 př.n.l.) a ovládli jižní Itálii.

265 př.n.l. - Římané dobyli etruské město Volsinie. Celá Itálie se tak dostala pod římskou nadvládu. Hranicí Itálie byla tehdy říčka Rubico (Rubikon). Za ní byla Gallia Cisalpina - Předalpská Galie. Ta se dělila na Galii Předpádskou (Gallia Cispadana) a Galii Zapádkou (Gallia Transpadana). Celou Předalpskou Galii si Římané podrobili až ve 2. století př.n.l. Gallia Cispadana byla k Itálii formálně připojena až v roce 42 př.n.l. - ještě Caesar při překročení Rubikonu vstupoval na území Itálie. Gallia Transpadana byla připojena později. Zaalpskou Galii (Gallia Transalpina), tj. zhruba území dnešní Francie a Belgie, dobyl až Caesar. Římané se „tak dlouho bránili, až obsadili celou Itálii“. S poraženými zacházeli diferencovaně. Některé si zcela podrobili, z jiných se stali oficiální spojenci. Tím mezi ně zaseli Římané rozpory podle zásady „rozděl a panuj“ (divide et impera). Římané nikdy neuzavírali mír, dokud válku nevyhráli!

Římské vojsko

1 legie = 10 kohort = 30 manipulů = 60 centurií = 6000 mužů. Základní vojenskou jednotkou římského vojska byla **legie**. V té bylo zhruba 6000 mužů (ne vždy, počet mužů v legii se lehce měnil). Menší jednotkou byla **centurie** (setnina, 100 mužů), další dílčí jednotky byly kohorty a manipuly (viz schéma). Ve vojsku byli těžkooděnci, lehkooděnci i jízda. Legii dále doprovázeli i nevojáci - trubači, kováři, tesaři... Každá legie měla svoje číslo, jméno a znak (orla).

D) Panské války

Kartágo

Kartágo („Nové město“) založili Féničané roku **814 př.n.l.** (tradiční datum) na území dnešního Tuniska. Původně bylo kolonií města Tyru. Kartágo se od Tyru osamostatnilo a stalo se samostatným městským státem a později obchodní a námořní velmocí. Mělo velké námořní loďstvo, avšak jeho pozemní armáda byla slabší. Římané říkali Kartagincům Punové. Před 1.

punskou válkou ovládalo Kartágo pobřeží severní Afriky, Sardinii, Korsiku, Baleáry a kousek jižní Hispanie (Španělsko). Kartaginci měli osady i na Sicílii, zde se však dostali do sporů s Řeky, kteří pro ně představovali především obchodní konkurenci.

První punská válka 264-241 př.n.l.

V první punské válce (dále 1PV) se **bojovalo především o Sicílii**. Tento ostrov byl položen mezi oběma velmocemi, Římem a Kartágem, a obě ho chtěly ovládnout. Původně byli dokonce Římané a Kartaginci spojenci - proti Pyrrhovi! Válka vypukla, když město Messana (dnešní Messina), bojující proti řeckým Syrakusám, požádalo o vojenskou pomoc Řím i Kartágo (Kartagince požádali dříve!). Římské i kartaginské vojsko se poté dostalo na Sicílii do vzájemných střetů a vypukla válka. Na souši (Sicílie) měli Římané převahu, ale Kartágo mělo velkou námořní převahu. Římané nakonec vybudovali válečné loďstvo (podle punského vzoru!). Lodě byly vybaveny sklápěcími můstky (tzv. havrany), s jejichž pomocí přenesli Římané boj na nepřátelskou loď, kde již následoval boj muže proti muži („jako na souši“).

241 př.n.l. - námořní bitva u Aegatských ostrovů (dnes Egadské ostrovy západně od Sicílie). Rozhodující bitva 1PV, Řím vítězí.

Výsledek 1PV: Kartágo ztratilo Sicílii a muselo platit Římu velké válečné reparace (3200 talentů stříbra, 1 talent = 26 kg). **Sicílie se stává první římskou provincií** (zámořským územím, mimo Itálii).

Mezi 1PV a 2PV: Řím posiluje svoje pozice. Obsazuje Sardinii (237 př.n.l.) a Korsiku (227 př.n.l.), které předtím rovněž patřily Kartágu. Římané rovněž v této době zaznamenali vojenské úspěchy v bojích proti Illyřům (v Dalmácii - Illyrové provozovali pirátství a ohrožovali obchod v Jaderském moři) a Keltům, když pronikli do Předalpské Galie. Ale i Kartágo posiluje svoje pozice. Kartaginci obsazují nová území v Hispánii (byly zde významné stříbrné a měděné doly) a zakládají zde město **Nové Kartágo** (dnes Cartagena).

Druhá punská válka 218-201 př.n.l.

Kartaginský vojevůdce Hannibal vyprovokoval 2PV, když napadl (roku 220 př.n.l.) město Saguntum (v Hispánii). Saguntum mělo spojeneckou smlouvu s Římem a požádalo Řím o pomoc. Hannibal přesto město dobyl. Řím požádal Kartágo o vydání Hannibala, to odmítlo, a Řím proto vyhlásil Kartágu válku (218 př.n.l.). Hannibal vytáhnul proti Římu. Se svou armádou (70000 pěšáků, 9000 jezdců, 60 válečných slonů) překročil Pyreneje i Alpy. V Alpách zahynuli téměř všichni sloni a skoro polovina mužstva, Hannibal sám tu přišel o oko. Na druhé straně Alp se ale k Hannibalovi přidali Galové.

217 př.n.l. - bitva u Trasimenského jezera (mezi Florencií a Římem). Římané poraženi. Pak táhnul Hannibal na jih Itálie. Římu se vyhnul, protože s sebou neměl dostatek obléhací techniky, aby opevněné město dobyl. Vsadil tedy na taktiku škodit Římu a přimět jeho spojence v Itálii, aby od Říma odpadli.

216 př.n.l. - bitva u Kann (či Cann - latinsky Cannae, nad Apulií - podpatek italské boty). **Nejhorší porážka římské armády v historii!** Hannibal zvítězil, přestože byl v bitvě početně slabší (měl však silnější jízdu a toho využil). Zvolil taktiku slabého středu (pěchota) a silných křídel (jízda). Římané byli obklíčeni a pobiti, včetně vrchního velitele, kterým byl konzul Lucius Aemilius Paulus. Římané prý měli v bitvě 80000 pěšáků a 6000 jezdců, Hannibal 40000 pěšáků a 10000 jezdců. V Hannibalově vojsku byli, kromě Kartaginců, i Iberové a Galové. Římanů prý v bitvě padlo 50000, Kartaginců jen 6000 (Pečírka). Po bitvě u Kann se k Hannibalovi přidali i další římské spojenci v Itálii, k dobytí Říma se však Hannibal neodhodlal. Římané odmítli Hannibalovu nabídku k míru, i když sami byli ve zdánlivě bezvýchodné situaci! V roce 212 př.n.l. dobyli Římané po dlouhém obléhání řecké město Syrakusy (na

Sicílii), které bylo spojencem Kartága. Při plenění byl zabit slavný matematik a fyzik Archimédés („Neruš mi mé kruhy“). V roce 211 př.n.l. se Hannibal objevuje před branami Říma („**Hannibal ante portas!**“), avšak neodvažuje se zaútočit. Karta se začíná obracet.

Hannibal kromě toho, že neměl dost obléhací techniky, měl i problémy doma v Kartágu, kde proti němu jeho nepřátelé intrikovali. Proto měl potíže s přísunem posil i se zásobováním. Římané postupně získávají převahu, válka se obrací. Římané přenášejí boj na kartaginské území. V roce 209 př.n.l. dobyli Nové Kartágo a postupně obsadili Hispánii. Definitivně rozhodnul válku konzul Publius Cornelius **Scipio (Africanus)**, který se vylodil v Africe (204 př.n.l.). Hannibal přispěchal z Itálie na pomoc →

202 př.n.l. - bitva u Zamy (dnešní Tunisko, kousek od Kartága) Hannibal x Scipio. **Kartaginci poraženi**, první Hannibalova porážka! **Rozhodující bitva 2PV.**

201 př.n.l. - konec války, Kartágo podepsalo velice tvrdý mír („Kartaginský mír“).

Výsledky 2PV: Kartágo ztratilo Hispánii. Muselo Římu vydat všechny válečné lodě a válečné slony. Muselo zaplatit obrovské válečné reparace (10000 talentů, splátky rozvrženy na 50 let!). Dále se muselo zavázat, že nepovede války bez souhlasu Římanů! **Konec Kartága jako velmoci!** Vedle toho muselo Kartágo poslat do Říma 100 mladých mužů jako rukojmí. Hannibalovi samotnému se podařilo utéct do Sýrie k Antiochovi III. Když hrozilo, že padne Římanům do rukou, raději se otrávil (183 př.n.l.).

Třetí punská válka 149-146 př.n.l.

Váleční štváči v Římě neustále tvrdili, že Kartágo musí být definitivně zlikvidováno. Marcus Porcius Cato (starší) končil jakoukoliv svou řeč v senátu větou: „Ostatně soudím, že Kartágo musí být zničeno“. 3PV vyprovokovali Římané, když proti Kartágu poštváli numidského krále Masinissu, který byl spojencem Říma. Ten Kartágo napadl. Kartágo se bránilo, což Řím označil za porušení podmínek míru (nesmí válčit bez souhlasu Římanů!). Římané dali Kartágu ultimátum s nesplnitelnými požadavky (mimo jiné chtěli, aby Kartaginci zbourali své město a odstěhovali se daleko od moře!), které Kartágo odmítlo. Římané Kartágo oblehli a po třech letech dobyli. Kartágo bylo srovnáno se zemí, půda byla zaorána a posolena, a veškeré obyvatelstvo bylo prodáno do otroctví. Město Kartágo bylo později, za Caesara, obnoveno Římany. Trosky tohoto nového města dnes v Tunisku ukazují turistům, z původního fénického Kartága nezbylo nic.

Boje s Makedonií a v Řecku

Souběžně s punskými válkami proběhly **tři války s Makedonií** (dále MV). Makedonie byla v druhé punské válce spojencem Kartága. **Tři války s Makedonií:**

1MV: 215 př.n.l.-205 př.n.l., skončila nerozhodně, Řím a Makedonie si rozdělili sféry vlivu v Ilýrii.

2MV: 200-196 př.n.l. Makedonci poraženi, ztratili válečné loďstvo.

3MV: 171-168 př.n.l. Makedonie poražena (bitva u Pydny), de facto konec makedonské nezávislosti (viz níže). Makedonie byla rozdělena na 4 formálně samostatné oblasti, ale i ty byl v roce 148 př.n.l. definitivně připojeny k římské říši. **168 př.n.l. - bitva u Pydny** (západně od dnešní Soluně) - rozhodující bitva 3MV. **Řím vítězí, konec nezávislosti Makedonie.**

146 př.n.l. - Římané potlačili protiřímské povstání v Řecku. Město Korint bylo Římany srovnáno se zemí (ve stejném roce jako Kartágo!). Celé Řecko je ovládnuto Římem (provincie Achaia).

133 př.n.l. - pergamský král odkázal svoji říši (helénistická říše, rozkládající se na západě Malé Asie) Římu (provincie Asia).

Řím se stává pánem Středomoří! Koncem 2. století př.n.l. kontroluje většinu pobřeží Středozemního moře. Nejdůležitější území, která Řím zatím nemá pod kontrolou: Sýrie a Palestina (dobyje je až Pompeius), Egypt (obsazeno až v roce 30 př.n.l. Octavianem).

E) Krize římské republiky I. (146 - 60 př.n.l.)

Vítězné výbojné války paradoxně způsobily **ekonomickou krizi**. V Římě bylo po válkách mnoho levných otroků. Drobní rolníci nemohli konkurovat ani levným dovozům obilí z provincií, ani velkostatkářům (velkostatek = latifundie), kteří díky masovému zaměstnávání otroků vyráběli mnohem levněji. → z drobných rolníků se čím dál tím více stávají **bezzemci** (proletariát). Bezzemci navíc nesměli sloužit v armádě. Odcházejí do měst, kde většinou živoří jako chudina a prodávají své hlasy ve volbách za „chléb a hry“. V Itálii se v té době daleko více pěstovalo víno a olivy, na kterých se dalo více vydělat, zatímco levné obilí se vozilo z provincií. Výsledkem bylo, že Itálie se stala závislá na dovozu obilí!

Bratři Gracchové

Bratři Gracchové se pokusili o pozemkovou reformu. **Tiberius Gracchus** - v roce 133 př.n.l. tribunem lidu. Prosadil **zákon, který vymezoval maximální výměru půdy pro jednu rodinu**. Co bylo nad tuto výměru, to mělo být rozděleno mezi bezzemky. Zákon sice prošel, ale Tiberius Gracchus byl následujícího roku zavražděn svými odpůrci. Jeho nepřátelé (byli to hlavně senátoři, kteří byli zároveň největšími vlastníky pozemků) využili toho, že Tiberius chtěl kandidovat na tribuna lidu i v následujícím roce, což nebylo dovoleno. Senát sice Tiberiův zákon odmítl, ten ho však prosadil na lidovém shromáždění. Senátoři nesměli podnikat v obchodě a peněžnictví, a proto investovali svoje peníze především do obrovských pozemků (latifundií), obdělávaných otroky. Zhruba v této době vznikají také publikáni - bohatí lidé, kteří si od státu koupili právo výběru daní v nějaké provincii a tu pak sedřeli z kůže.

Gaius Gracchus - mladší bratr Tiberia. Stal se tribunem lidu v roce 123 př.n.l. **Prosadil zákon o prodeji obilí chudině za nízké ceny**. Chtěl dát římské občanství i římským spojencům v Itálii, čímž si ovšem proti sobě popudil všechny Římany. Při ozbrojených střetech nakonec spáchal v bezvýhodné situaci sebevraždu. Většina reforem bratří Gracchů byla po jejich smrti zrušena.

Marius a Sulla

V Římě postupně vznikají **dvě nové bohaté třídy**:

nobilita (nobilis = „vznešený“) - vznikla splynutím špiček patricijů a plebejů, kteří vytvořili novou nejvyšší vrstvu, „vyšší šlechtu“. Pouze příslušníci nobility zastávali nejvyšší úřady.

jezdci (equites) - též rytíři, „nižší šlechta“.

Zhruba v době nepokojů, spojených s reformami bratří Gracchů, vznikly rovněž v Římě dvě „**politické strany**“ (či směry):

populárové (popularis = „lidový“) - podporovaly je spíše chudší a střední vrstvy.

optimáti (optimus = „nejlepší“) - podporovaly je nejbohatší vrstvy, tj. hlavně senátoři a příslušníci nobility.

Gaius Marius (žil 156-86 př.n.l.) - **vůdce populárů**. Sám pocházel z plebejské rodiny. Byl „strýcem“ Caesara (manželem jeho tety). Byl vynikajícím vojevůdcem. Provedl (v roce 104

př.n.l.) **reformu armády**. Vytvořil profesionální armádu. Do armády mohli vstoupit i nejchudší (bezzemci - ti předtím nesměli sloužit v armádě!). Ti obdrželi zdarma od státu výzbroj a dostávali žold. Reforma dala obživu nemajetným vrstvám obyvatelstva. Vojenská služba trvala 16-20 let. Po jejím ukončení dostali vysloužilci od státu přiděl půdy. Reformy posílily moc armády. Sám Marius byl celkem 6x zvolen konzulem, což bylo nezvyklé, protože normálně mohl někdo znovu vykonávat funkci konzula znovu až po 10 letech.

Marius vedl mnoho důležitých válek:

111-105 př.n.l. - **válka s Jugurthou** (numidský král). Jugurtha proslul především uplácením římských politiků. Marius ho nakonec porazil, Jugurtha byl veden Římem v triumfálním průvodu a poté popraven.

105-101 př.n.l. - **válka s Teutony a Kimbry** - tyto germánské kmeny vpadly do severní Itálie. **První Germáni, kteří ohrozili římskou říši**. Marius je porazil, byl oslavován jako zachránce Itálie.

90-88 př.n.l. - válka se spojenci. Proti Římu se vzbouřili italští spojenci. Nelíbilo se jim podřízené postavení a požadovali římské občanství. Spojenci se odtrhli od Říma a založili si vlastní stát. Válka byla krutá (celkem 300000 mrtvých). Římané nakonec vojensky uspěli a spojenci byli tvrdě poraženi, avšak Řím politicky ustoupil a splnil spojencům jejich hlavní požadavek - **všichni římský spojenci v Itálii získali římské občanství. Teprve nyní tvoří Itálie jednotný právní celek!**

Občanská válka v Římě 88-82 př.n.l.

88-85 př.n.l. - Řím válčí s Mithridatem (první válka s Mithridatem), králem pontským. Ten využil potíží Římanů v Itálii (válka se spojenci) a obsadil římskou provincii Asia. Během jediného dne bylo v Asii na příkaz Mithridata zavražděno 80000 Římanů a Italiků. Řím si samozřejmě nenechal něco takového líbit a poslal vojsko proti Mithridatovi. V roce **88 př.n.l.** začíná ovšem nejen válka proti Mithridatovi, ale zároveň i občanská válka v Římě. Senát totiž svěřil velení armády proti Mithridatovi Sullovi.

Mithridatés VI. Eupatór, král pontský (toto království leželo na jižním pobřeží Černého moře) žil v letech 132-63 př.n.l. Řím vedl celkem tři války s Mithridatem. Během **první války (88-85 př.n.l.)** obsadil Mithridatés Malou Asii a jeho vojska vpadla i do Řecka, nakonec byl ale Sullou poražen. Po první válce musel Mithridatés vrátit provincii Asii a zaplatit velké výkupné. Vyšel z toho nakonec celkem dobře, protože Sulla pospíchal se svým vojskem zpět do Itálie proti populárům (viz níže). **V druhé válce s Mithridatem (83-81 př.n.l.)** se Římané pokusili dobýt Pontské království, ale Mithridatés se ubránil. **Třetí válka s Mithridatem** proběhla v letech **74-63 př.n.l.** Bithýnský král odkázal ve své závěti své království Římu. To se ovšem Mithridatovi nelíbilo a Bithýnii obsadil. Proti Mithridatovi byl poslán Gnaeus Pompeius. Ten Mithridata konečně porazil a Pontos připojil k Římu jako provincii. Mithridatés uprchnul na Krym, kde byl ale obklíčen svým vlastním synem a nakonec spáchal sebevraždu.

Lucius Cornelius Sulla (žil 138-78 př.n.l.), vůdce optimátů, bojoval kdysi pod Mariovým velením. Když senát udělil velení ve válce proti Mithridatovi Sullovi, Marius ho svévolně velení zbavil. Sulla však vytáhnul se svým vojskem na Řím a Marius byl nucen uprchnout. Marius uprchnul do Afriky, skrýval se na tuniském ostrově Džerba. Sulla poté vytáhnul s vojskem do Asie proti Mithridatovi, kterého porazil. Během jeho nepřítomnosti se však Marius vrátil z Džerby a Řím ovládli populáři. Jejich vláda byla doprovázena terorem, při kterém byli zavražděni členové nobility. Marius v roce 86 př.n.l. zemřel, vládu po něm převzal jeho stoupenec Lucius Cornelius **Cinna**, který byl však roku 84 př.n.l. zavražděn (vzbouřenými

vojáky, když se chystal na vojenské střetnutí se Sullou). Sulla se vrátil s vojskem do Itálie a zmocnil se vlády v Římě. **Teror populárů vystřídal teror optimátů.**

82-79 př.n.l. - Sullova diktatura. Sulla se prohlásil doživotním diktátorem. Zavedl **proskripce** - seznamy osob, které může kdokoliv beztrestně zabít. Proskripce později zavedli v další občanské válce i Augustus, Antonius a Lepidus. V roce 79 př.n.l. se však Sulla nečekaně své diktatury vzdal. Zemřel o rok později.

Spartakovo povstání 73-71 př.n.l.

Vůdcem největšího povstání otroků v římských dějinách byl **Spartakus**. Pocházel z Thrákie. Působil jako učitel šermu na gladiátorské škole v Capui (v jižní Itálii). Z té v roce 73 př.n.l. uprchlo 70 gladiátorů. K nim se postupně přidávali další lidé, otroci i chudí bezzemci. Byli obklíčeni římským vojskem u Vesuvu, ale podařilo se jim uprchnout (udělali si žebříky z divoké vinné révy). Táhli pak směrem na sever. Spartakovo vojsko čítalo až 70000 mužů. Několikrát porazili římské legie. Pak se však vrátili zpátky směrem na jih. Velením legií byl nakonec pověřen **Marcus Licinius Crassus**, který Spartakovce v roce 71 př.n.l. porazil. Spartakus padnul v bitvě (jeho tělo však nebylo na bojišti nalezeno). 6000 zajatých otroků bylo ukřižováno podél silnice Via Appia (ta vedla z Capui do Říma).

F) Krize římské republiky II. (60 - 27 př.n.l.)

60 př.n.l. - první triumvirát. (tři muži, vir = „muž“). Byla to tajná (!) dohoda tří mužů o rozdělení moci ve státě. Triumvirát byl zaměřen proti senátu. Všichni tři muži - **Crassus, Pompeius a Caesar** - byli vynikající vojevůdci:

Marcus Licinius Crassus (žil 115-53 př.n.l.). Bývalý Sullův přívrženec (optimát), vítěz nad Spartakem. Boháč („Dives“), nejbohatší muž v Římě.

Gnaeus Pompeius (Magnus - Veliký, žil 106-48 př.n.l.). Rovněž bývalý optimát a Sullův přívrženec. Skvělý vojevůdce, porazil Mithridata, připojil k římské říši Sýrii a Palestinu, úspěšně bojoval proti pirátům.

Gaius Iulius Caesar (100 - 44 př.n.l.)

Caesar se původně hlásil k populárům. Gaius Marius byl jeho strýc (ne pokrevní - manžel jeho tety). Caesar nebyl v době, kdy uzavřel triumvirát, velkým vojevůdcem (na rozdíl od Crassa a Pompeia), tím se stal až později. Byl však ze všech tří triumvirů nejschopnějším politikem. Triumvirát vzniknul hlavně z jeho iniciativy, když usmířil Pompeia s Crassem. Pompeius si dokonce vzal Caesarovu dceru Iulii. Triumvirové prosadili zvolení Caesara konzulem (59 př.n.l.). V této funkci pak Caesar prosadil pozemkovou reformu ve prospěch Pompeiových veteránů.

58-49 př.n.l. **Caesar v Galii.** Rovněž Caesar toužil stát se velkým vojevůdcem. Proto si nechal udělit velení v Galii. Caesarovi se postupně podařilo dobýt celou Zaalpskou Galii (zhruba dnešní Francie + Belgie). Hranicí římské říše se stala řeka Rýn. Caesar podniknul i menší výpady do Británie (proti Keltům, neúspěšně) a za řeku Rýn (proti Germánům).

Proti triumvirům se utvořila senátní strana. Nejznámějším odpůrcem triumvirů byl **Marcus Tullius Cicero** (žil 106-43 př.n.l.), politik, právník, filosof a skvělý řečník. V roce 63 př.n.l. odhalil Cicero (v době, kdy byl konzulem) Catilinovo spiknutí. Catilina se pokusil o státní převrat. Cicero však přípravy spiknutí odhalil. Catilina sám po prozrazení spiknutí utekl z Říma a dal dohromady vojsko, které ale bylo senátním vojskem poraženo a Catilina spáchal

sebevraždou. Cicero dal několik dalších Catilinových přívrženců popravit bez soudu. To ovšem bylo nezákonné (římský občané měli právo na řádný soud). To proti němu poté triumvirové zneužili a Cicero musel odejít na čas do vyhnanství. Později se vrátil do Říma, ale byl zavražděn na rozkaz Marca Antonia (viz níže).

V roce 53 př.n.l., tedy v době, kdy Caesar válčil v Galii, **padnul Crassus v bojích s Parthy** na východě (bitva u Carrh - v Sýrii), **čímž se triumvirát rozpadnul**. Pompeius zatím v Římě posílil svou moc a vládnul nyní ve shodě se senátem. Senát mu dokonce v roce 52 př.n.l. udělil titul konzula bez kolegy. Pompeius se nyní snažil zbavit se Caesara a mezi oběma propuklo nepřátelství.

Občanská válka mezi Caesarem a Pompeiem a jeho přívrženci 49-45 př.n.l.

Pompeius nařídil Caesarovi, aby rozpustil svoje vojsko a vrátil se z Galie do Říma. Caesar neposlechnul, protože bez podpory armády by neměl v Římě proti Pompeiovi šanci, a vytáhnul proti Pompeiovi do Itálie v čele svých legií. Když Caesar překročil řeku Rubico (Rubikon, hranice Itálie a Předalpské Galie), vyřknul větu: „Kostky jsou vrženy“ („Alea iacta est“). Zahájil tím občanskou válku, protože kdo překročil hranici směrem do Itálie v čele vojska, byl považován za vzbouřence. Pompeius utekl z Itálie do Řecka, kde došlo k rozhodující bitvě celé občanské války:

48 př.n.l. - bitva u Farsalu (v Řecku, v Thesálii) - Caesar porazil Pompeia. Pompeius se pokusil uprchnout do Egypta, na útěku byl však zavražděn (na příkaz Ptolemaia XIV., který si to nechtěl s Caesarem rozházet - Egypt byl tehdy ještě nezávislým státem). Caesar se poté přesto vylodil v Egyptě a zasáhnul do poměrů v zemi, kde prosadil na trůn Kleopatru VII. (měl s ní nemanželského syna Caesariona). V roce 47 př.n.l. také porazil (u Zely, v Malé Asii) krále Farnaka, syna Mithridata. Tuto válku zhodnotil Caesar slovy „Veni, vidi, vici.“ „Přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem“.

Občanská válka skončila definitivně až v roce 45 př.n.l., kdy Caesar porazil v Hispanii (v bitvě u Mundy) armádu Pompeiových synů a **stal se tak jediným vládcem v římské říši**.

V roce 45 př.n.l. si Caesar udělil (podobně jako Sulla) titul **doživotního diktátora**. Provedl řadu reforem. Nejvýznamnější bylo **zavedení juliánského kalendáře**. Ten platil v katolických zemích do roku 1582, v Rusku až do roku 1918. Kalendář zavedl díky tomu, že byl nejvyšším knězem (pontifex maximus). Rok podle juliánského kalendáře trval přesně 365 a $\frac{1}{4}$ dne (každý 4. rok je přestupný). Po Caesarovi byl pojmenován jeden z měsíců - Iulius. Římský rok začínal v březnu, proto září je 7. měsíc (september), prosinec je desátý měsíc (december) atd. První den v měsíci byly tzv. Kalendy (odsud název kalendář), devátý den Nony, 15. den Idy). Caesar byl také významným spisovatelem. Napsal válečné memoáry, „Zápisky o válce galské“ a „Zápisky o válce občanské“.

15. března 44 př.n.l. (březnové Idy) - **Caesar byl zavražděn v senátě spiklenci**, kteří chtěli zachovat republiku (obávali se, že se Caesar prohlásí za krále). Byl zasažen 23 bodnými ranami dýkou, jen jedna rána však byla životu nebezpečná, vykrvácel. Hlavními vrahy byli Marcus **Brutus** a **Cassius** Longinus. Caesar prý zvolal, když viděl mezi vrahy Bruta: „I ty, Brute?“ nebo „I ty, můj synu?“.

Spiklenci se domnívali, že lid je bude oslavovat, že zabili tyrana, ale přepočítali se. Cicero prosadil kompromisní návrh, aby vrahové Caesara nebyli potrestáni, avšak všechna Caesarova nařízení zůstala v platnosti. Marcus Antonius, přívrženec Caesara, prosadil, aby byla před lidovým shromážděním přečtena **Caesarova závěť**. V této závěti Caesar překvapivě

adoptoval svého prasnynovce Gaia Octavia (bylo mu teprve 18 let) za svého syna. Ten se bude nadále nazývat **Octavianus**. Octavianus byl ustanoven hlavním dědicem a zdědil ¼ Caesarova majetku. Své krásné soukromé zahrady odkázal Caesar římskému lidu, mezi něž nařídil i rozdat peníze. **Veřejné mínění se proto nakonec postavilo proti Caesarovým vrahům.**

43 př.n.l. - vzniká **druhý triumvirát**. Uzavřeli ho Gaius Iulius Caesar **Octavianus** (žil 63 př.n.l. - 14 n.l.), Marcus **Antonius** (82-30 př.n.l.) a Marcus Aemilius **Lepidus** (87-13 př.n.l.). Octavianus a Antonius překonali své rozpory a spojili se s Lepidem. Na rozdíl od 1. triumvirátu nebyla tato dohoda tajná! Triumvirové si mezi sebou rozdělili moc a nechali si jí dokonce potvrdit zákonem. Antonius si navíc vzal sestru Octaviana, Octavii. Druhý triumvirát byl namířen proti republikánským spiklencům, tj. především proti vrahům Caesara (Cassius + Brutus). Triumvirové ovládli Řím a zavedli (jako Sulla, avšak na rozdíl od Caesara) proskripce. Proskripčním padlo za oběť asi 200 senátorů a 2000 jezdců. Nejznámější obětí proskripce byl Cicero, kterého osobně napsal na seznam Marcus Antonius.

42 př.n.l. - **bitva u Phillip** (Phillipoi, v Makedonii) - vojsko Caesarových vrahů bylo poraženo vojskem triumvirů. Cassiu a Brutus, vůdci spiklenců, spáchali po bitvě sebevraždu. **Konec nadějí na obnovení republiky!**

Poté si triumvirové mezi sebe rozdělili říši. Lepidus dostal Afriku, Octavianus západ a Antonius východ římské říše. Lepidus postupně upadl do pozadí. Lepidus později intrikoval proti Octavianovi. Ten mu přesto nechal až do jeho smrti úřad nejvyššího kněze, Lepidus však již do dalšího dění nijak nezasahoval. Mezi Antoniem a Octavianem vypuklo nepřátelství. Antonius se spojil s Kleopatrou VII., vládkyní nezávislého Egypta. Kleopatra Antonia úplně ovládla. Antonius se s ní dokonce oficiálně oženil, aniž se rozvedl s Octavií (osobní urážka Octaviana).

31 př.n.l. - **námořní bitva u Actia** (mys Action leží u západního pobřeží Řecka). Loďstvo Octaviana (velel mu Octavianův velitel Agrippa) porazilo spojené loďstvo Antonia a Kleopatry. **Rozhodující bitva!** Bitva byla dlouho vyrovnaná, ale pak nejdříve Kleopatra a po ní i Antonius z bitvy i se svým loďstvem uprchli do Egypta.

30 př.n.l. - **Octavianus obsadil Egypt**, ten se stává římskou provincií. **Konec helénismu!** Antonius i Kleopatra spáchali sebevraždu. **Octavianus se stává jediným vládcem v římské říši.** Kleopatra byla Octavianem zajata, nechala si ale prý do vězení propašovat kobru, kterou se nechala uštknout.

4) Římské císařství 27 př.n.l. - 476 n.l.

A) Principát

Octavianus Augustus (27 př.n.l. - 14 n.l.) První římský císař. Za počátek císařství se obvykle považuje rok **27 př.n.l.**, kdy si **Octavianus nechal senátem udělit titul Augustus** („Vznešený“).

principát 27 př.n.l. - 284 n.l. První fáze římského císařství, kterou započal Augustus, se nazývá principát. Augustus formálně nezrušil republiku. Všechny republikánské úřady zůstaly zachovány. **V principátu vládne císař formálně spolu se senátem, ve skutečnosti je ale senát podřízen císaři.** Ten totiž kumuloval všechny republikánské úřady v jedné osobě, což

předtím za republiky nebylo možné (tehdy byly funkce záměrně oddělené, aby se úředníci navzájem kontrolovali, a navíc byly časově omezené). Augustus byl zároveň konzulem (aby měl vrchní velení armády), tribunem lidu (aby mohl vetovat rozhodnutí senátu a kvůli osobní nedotknutelnosti), censorem (doplňuje senát), „prvním mužem senátu“ (latinsky princeps - odtud název principát) a (po smrti Lepida) i nejvyšším knězem. Císař je „první mezi rovnými“.

provincie - o správu provincií se dělil císař se senátem. Provincie se dělily na senátní a císařské. Oficiálně existovaly i dvě státní pokladny - státní a císařská.

pretoriánská (praetoriánská) garda - elitní jednotky. Osobní stráž císařů, umístěná přímo v Římě. Výjimka, jinak dříve nesměly být v Římě žádné vojenské jednotky! Praetoriánskou gardu tvořilo 9 kohort (9x600 mužů). V čele pretoriánů stál prefekt (praefekt), který se postupně stal druhým nejvýznamnějším mužem v Římě po císaři.

výstavba Říma - Augustus zahájil obrovskou přestavbu města. Nechal postavit císařský palác na Palatinu, Pantheon (Chrám všech bohů - postavit ho nechal Agrippa). Augustus a zvláště jeho rádce Maecenas (odsud slovo „mecenáš“) podporovali umělce. Za Augusta byl zlatý věk římského básnictví (viz kultura).

zahraníční politika Říma - éra Augustovy vlády se vyznačovala relativním klidem. Občanské války skončily. Bojovalo se pouze za hranicemi římského impéria, a to především v Germánii. Proti Germánům úspěšně válčili Augustovi adoptivní synové Drusus (starší) a Tiberius (oba byli synové Livie, Augustovy manželky, které Augustus adoptoval).

Za Augusta ale také utrpěl Řím od Germánů těžkou porážkou:

9 n.l. - bitva v Teutoburském lese. Arminius (vůdce germánského kmene Cherusků) úplně zničil tři římské legie. Velitel Varus spáchal sebevraždu, padlo všech 25000 Římanů. Jedna z nejhorších římských porážek vůbec. Rýn zůstal hranicí Říma vůči Germánii, proniknout nastálo dále za Rýn se Římanům nikdy nepodařilo.

Limes Romanus - opevněná římská hranice proti Germánům, probíhající přibližně po linii Rýn - Mohan - Dunaj. Po zbytek života Augustus lamentoval: „Vare, Vare, vrať mi mé legie“. Arminius byl velice vzdělaný, vyrostl v Římě (jako rukojmí) a znal dokonale římskou vojenskou taktiku.

Augustus byl po své smrti uctíván jako bůh. Byl po něm také pojmenován měsíc v kalendáři - Augustus. Aby císaře neurazili, byl změněn počet dní v tomto měsíci. Octavianus vládl nejdéle ze všech císařů - 40 let.

Tiberius (14-37 n.l.)

Druhý římský císař, adoptivní syn Augusta. Po matce pocházel z rodu Claudiů, po svém adoptivním otci (tj. Augustovi) z rodu Luliů - odtud **název julsko-kladijská dynastie**. Tiberius byl výborný velitel a dobře spravoval státní pokladnu. Byl ale chorobně podezřívavý a nechal zavraždit spoustu svých odpůrců. Začal také jako první císař zneužívat zákon o urážce majestátu. V roce 26 př.n.l. odešel z Říma na ostrov Capri a odtud vládl pomocí dopisů a příkazů až do své smrti.

Caligula (37-41 n.l.)

Vlastním jménem Gaius Caesar (Caligula = „botička“). Syn Germanika, vynikajícího vojevůdce, který zahynul v Sýrii za podezřelých okolností (pravděpodobně byl otráven). Tiberius si ho zvolil za svého nástupce. Šílenec, sadista. Prohlásil se za boha, vraždil senátory. Nakonec ho zavraždila jeho vlastní pretoriánská garda (v divadle, hlavní atentátník byl Cassius Chaerea).

Claudius (41-54 n.l.)

Claudius byl strýcem Caliguly, za císaře ho prohlásila pretoriánská garda. Byl tělesně postižený - kulhal, slintal, koktal. Vzdělaný, psal historická díla (nezachovala se). Zahájil dobývání Británie (výpravě v letech 43-44 velel osobně). Vládnul celkem rozumně, příliš však podléhal vlivu svých žen. Celkem měl 4 manželky.

Messalina - 3. žena. S ní měl Claudius jediného syna a následníka trůnu, Britannika (byl tak pojmenován na paměť otcových vojenských úspěchů v Británii). Děvka a nymfomanka. Nakonec se pokusila s jedním ze svých milenců o státní převrat. Spiknutí ale potlačil Narcissus, Claudiusův nejvyšší úředník, a Messalina byla zavražděna.

Agrippina (mladší) - 4. žena. Vlastní neteř císaře Claudia (dcera jeho bratra Germanika). Aby si jí mohl Claudius vzít, museli dokonce změnit zákon. Agrippina Claudia zcela ovládla. Nejdříve ho donutila, aby adoptoval jejího syna Nerona, a pak ho otrávil houbami.

Nero (54-68 n.l.)

Vlastním jménem Lucius Domitius. Nastoupil na trůn v 17 letech a zpočátku za něj vládla spíše jeho matka Agrippina. Byl oblíbený a jeho vláda byla prvních 5 let rozumná, protože měl výborné rádce. Finance a státní správu řídil filosof Seneca, vojenské záležitosti měl na starosti prefekt pretoriánů Burrus. Po smrti Burra se však stal prefektem pretoriánů zlý Tigellinus a nastal zvrát v Neronově vládě. Začal vládnout krutě. Považoval se také za vynikajícího umělce (zpěv) a sportovce (závody čtyřspřeží).

55 n.l. - Nero nechal zavraždit svého bratra Britannika (otrávil ho), který měl být teoreticky jeho spoluvládce.

59 n.l. - Nero nechal zavraždit svoji matku, protože mu zasahovala do vládnutí a on chtěl vládnout sám.

64 n.l. - **velký požár Říma**. Nero ze založení požáru obvinil křesťany. První velké pronásledování křesťanů, byli upalováni a předhazováni šelmám. Podle tradice byli při tomto pronásledování popraveni i svatý Petr (1. papež, ukřižován) a svatý Pavel (byl stát, protože byl římským občanem).

65 n.l. - **Pisonovo spiknutí**. Bylo prozrazeno, Piso a jeho přívrženci byli pobiti, nebo museli spáchat sebevraždu (mj. i filosof Seneca a básník Petronius).

68 n.l. - proti Neronovi se vzbouřily legie a senát ho prohlásil za nepřítele státu. V bezvýchodné situaci **spáchal sebevraždu** (s povzdechem „Jaký to umělec ve mně hyne!“). Neronem vymřela julsko-klaudijská dynastie.

68/69 - rok 4 císařů. Po smrti Nerona nastal chaos, během jednoho roku se vystřídali na trůně 4 císaři (Galba, Otho, Vitellius, Vespasianus). K moci se nakonec dostává Vespasianus.

Vespasianus (69-79)

Celým jménem Titus Flavius Vespasianus, zakladatel **dynastie Flaviovců** (69-96). Původně vojevůdce (velel legiím v Sýrii a Palestině, kde potlačoval židovské povstání). Byl šetrný („Peníze nepáchnou!“), dal do pořádku státní finance. Začal stavět **Colosseum** (flaviovský amfiteátr), které dokončil až jeho syn Domitianus.

Titus (79-81)

Syn Vespasiana. Dokončil za svého otce likvidaci židovského povstání, v roce **70 dobyl Jeruzalém a zničil Šalamounův chrám**. Za jeho vlády vybuchl Vesuv (v roce 79) a zasypal Pompeje a další města.

Domitianus (81-96)

Bratr Tita, vládl despoticky. Byl zavražděn při spiknutí (spojila se proti němu jeho manželka a pretoriánská garda). Jeho smrtí vymřela dynastie Flaviovců.

Nerva (96-98)

Po smrti Domitiana byl zvolen za císaře senátem (bylo mu téměř 70 let). Nerva zavedl novou praxi. Bez ohledu na příbuzenské svazky si vybral za nástupce Traiana a toho adoptoval. V této praxi pokračovali i jeho nástupci, tzv. **adoptivní císaři**.

Adoptivní císaři vládli v letech 96-192, bylo jich celkem šest. Nerva byl v roce 96 zvolen senátem, takže prvním císařem, který byl skutečně adoptován, byl až Traianus. Posledním skutečně adoptovaným císařem pak byl Marcus Aurelius. Mezi adoptované císaře se nicméně řadí i Commodus, vlastní syn Marka Aurelia. V letech 192-193 se pak rychle vystřídali dva císaři, Pertinax a Didus Iulianus, po nich pak nastupuje další významná dynastie, Severovci (193-235) - celkem 5 císařů (viz níže).

Traianus (98-117)

Za něj dosáhla římská říše největší rozlohy. Připojil trvale k římské říši Dákii (provincie Dacia - dnešní Rumunsko), dočasně pak i další území (Arménie, Mezopotámie, Asýrie), které získal v bojích s říší Parthů. Vybudoval nejkrásnější římské forum (Traianovo). Traianus proniknul při tažení proti Parthům až k Perskému zálivu. Na hranicích Dákie vybudoval Traianův val. Byl prvním římským císařem provinciálního původu (narodil se v jižním Španělsku).

Hadrianus (117-138)

Dobrovolně vyklidil některá území, dobytá Traianem (Mezopotámie, Arménie, Asýrie), protože nebylo možné je dlouhodobě udržet, zbytek říše se však snažil zabezpečit. Nechal vybudovat obranný (Hadriánův) val zhruba na pomezí Anglie a Skotska. Nechal si v Římě postavit mauzoleum (dnešní Andělský hrad).

135 n.l. - potlačeno židovské povstání (Bar Kochba). Císař pak zakázal židům vstup do Jeruzaléma. Začátek židovské diaspory (rozptýlení).

Antoninus Pius (138-161)

Jeho vláda je označována jako „zlatý věk císařství“. Vládl rozumně, neválčil.

Marcus Aurelius (161-180)

Poslední adoptivní císař. Filosof na trůně (stoik - „Hovory k sobě“). Byl prvním císařem, který si vybral spoluvladaře (císařové tedy byli dva, tím druhým byl jeho adoptivní bratr Lucius Verus, jako spoluvládce vládl v letech 161-169).

Markomanské války (166-180) - Markomani, Kvádové a další germánské kmeny napadly římskou říši. Bojovalo se i na našem území (vojenský tábor Mušov u Brna) a na Slovensku (římský nápis na skále trenčínského hradu). Germáni byli nakonec poraženi, dělali však Římanům problémy i v následujících letech. Marcus Aurelius zemřel ve Vídni (Vindobona).

Commodus (180-192)

Vlastní syn Marka Aurelia. Vládl ukrutně, byl zavražděn při spiknutí.

Septimius Severus (193-211)

Zakladatel **dynastie Severovců** (vládla 193-235). Jeho syn, císař **Caracalla** (211-217) **udělil roku 212 římské občanství všem svobodným obyvatelům impéria!**

Další císaři (po Severovcích) již nebyli tak významní a vládli většinou velmi krátce. Římské impérium se ocitá v krizi.

Krise římského impéria

Římská říše dosáhla největší rozlohy za císaře Traiana. Poté však (od 2. století n.l.) přechází Římané od výbojů k obraně. Klesá počet otroků (končí výboje → končí přísun válečných zajatců). Otroci jsou vzácnější a jejich postavení se zlepšuje. Naopak se zhoršuje postavení drobných rolníků. Vzniká **kolonát** - půda je vlastníky pronajímána kolónům, drobným rolníkům. Kolóni však často nemohou dostát svým závazkům, a proto je jim zakázáno odejít z půdy (jsou připoutáni k půdě - k půdě je svým nařízením připoutal císař Konstantin v roce 332). Zemědělství postupně upadá, ekonomická krize se prohlubuje. Začíná také upadat římské náboženství, roste vliv křesťanství (více o křesťanství - viz středověk).

B) Dominát 284-476, zánik římské říše

Diocletianus (284 - 305)

Diocletianem začíná druhá fáze římského císařství, **dominát 284 až 476**. Diocletianus se začíná titulovat jako „dominus et deus“ (pán a bůh). **Dominát = neomezená vláda císaře, bez ohledu na senát** (zatímco v principátu vládnul císař, alespoň formálně, společně se senátem). Diocletianus zavedl **tetrarchii**, současnou vládu 4 císařů. Dva z nich měli vyšší titul, Augustus. Každý Augustus pak ještě jmenoval svého spoluvladaře, Caesara. Každý ze 4 císařů spravoval jinou část říše. Řím byl sice nadále oficiálně hlavním městem, avšak ani jeden ze 4 císařů si nevybral za svoje sídlo Řím (jeden z císařů sídlil v Miláně). Význam města Říma začíná klesat. Diocletianus také vytvořil nové územní uspořádání říše. Říše se dělila na **12 diecézí**, ty se pak dále dělily na cca 100 provincií. Každá diecéze se skládala z několika provincií, které byly menší než za principátu. Diocletianus také systematicky pronásledoval křesťany, protože ho odmítali uznat za boha (zločin proti státu!). V roce 305 se dobrovolně vzdal vlády a odešel „do důchodu“. Žil pak ve Splitu (Diocletianův palác), kde zemřel v roce 313.

Constantinus (Konstantin) I. Veliký (306-337)

Konstantin vládl od roku 306 spolu se svými spoluvládci. Ty se mu nakonec podařilo v roce 324 porazit a vládnul poté sám, čímž **končí tetrarchie**.

313 - edikt milánský - tímto ediktem (vydal ho Konstantin společně se svým tehdejším spoluvládce Liciniem, oba byli Augusti), vydaným v Miláně, **bylokřesťanství zrovnoprávněno s ostatními náboženstvími**. Od té doby křesťanství začíná převažovat a Konstantin ho podporuje, ale potřebuje, aby církev byla jednotná → v roce 325 svolává 1. církevní koncil do Nikaie (podrobnosti - viz středověk). Na smrtelném loži se prý nechal Konstantin pokřtít.

330 - hlavním městem římské říše se stává Konstantinopolis. Konstantin dal vybudovat nové hlavní město říše (stavělo se 6 let), na místě bývalé řecké osady Byzantion a v roce 330 do něj přesídlil. **Řím definitivně přestal být hlavním městem** (a nestal se už později ani hlavním městem západorímské říše - viz níže).

Stěhování národů, rozpad římské říše

375 - začátek stěhování národů. Hunové, kočovníci ze Střední Asie, zaútočili nejdříve na Čínu, ale byli odraženi, vyrazili směrem na západ a vtrhli do Evropy. Nejdříve narazili na

germánský kmen Ostrogótů, kteří tehdy žili na sever od Černého moře, a podmanili si je. Vizigóti před Huny ustoupili na západ, zde ale narazili na římskou říši →

378 - bitva u Hadrianopole (dnes Edirne v Turecku). Vizigóti se střetli s Římany. Vizigóti zvítězili, římský císař Valens byl v bitvě zabit. Císař Theodosius I. Veliký pak dovolil Vizigótům usadit se na území římské říše (v Thrákii).

380 - císař Theodosius I. Veliký (379-395) vyhlásil křesťanství za státní náboženství v římské říši. Pohanství začíná být potlačováno.

Theodosius I. Veliký byl posledním římským císařem, který vládnul celé římské říši a dokázal jí udržet pohromadě. Za jeho vlády nepřišla římská říše o žádné území. Nařídil ale, aby byla římská říše po jeho smrti rozdělena mezi jeho dva syny. →

395 - rozdělení římské říše. Theodosius I. zemřel. **Západořímské říši** vládl Honorius, **východořímské** Arcadius. Hranice mezi oběma říšemi vedla zhruba od dnešní Albánie (ve starověku Ilýrie) směrem k jihu. Tato hranice dodnes přibližně odděluje katolíky a pravoslavné. Ve skutečnosti po smrti Theodosia I. nevládnul reálně ani Honorius (vládnul za něj Germán Stilicho), ani Arcadius (za něj vládnul Flavius Rufinus).

Hlavním městem východořímské říše byla Konstantinopol. Později se této říši říkalo Byzanc. Byla mnohem stabilnější než západořímská říše a existovala až do roku 1453 (dobyť Konstantinopole osmanskými Turky). Hlavním městem západořímské říše byl nejdřív Milán, později pak Ravenna. Tlak Hunů na Germány pokračoval, a proto byl tlak Germánů na západořímskou říši rovněž velmi silný. Západořímská říše začala ztrácet území a nakonec v roce 476 zanikla úplně.

410 - Vizigóti, v jejichž čele stál král Alarich, **vyplenili Řím.**

Císař nakonec Vizigótům daroval území na jihu Galie, kolem města Tolosa (dnes Toulouse). Vizigóti tu vytvořili Tolosánskou říši, která byla formálně součástí západořímské říše, ve skutečnosti to byl ale nezávislý stát. Řím byl dobyt poprvé od roku 387 př.n.l., kdy ho vyplenili Galové. Po pádu západořímské říše byli nakonec Vizigóti vytlačeni Franky do Hispánie, kde vytvořili říši Vizigótů. Ta vydržela do roku 711, kdy říši Vizigótů dobyli Arabové.

451 - bitva na Katalaunských polích (v kraji Champagne ve Francii). Velevýznamná bitva, které se rovněž říká „**bitva národů**“. Římané (vojevůdce Aetius) a jejich germánští spojenci (Vizigóti, Frankové, Burgundi) porazili Huny (vojevůdce Attila). Poslední veliké římské vítězství.

Attila - nejslavnější vojevůdce Hunů, zvaný „Bič boží“. Byl velice vzdělaný, protože byl vychován v Římě. Zemřel v roce 453 (prý o svatební noci). Říše Hunů se po jeho smrti rozpadla, ale chaos, uvedený Huny do pohybu (tj. stěhování národů), pokračoval. Aetius, vítěz nad Attilou, byl roku 454 zavražděn na pokyn císaře Valentiniana III., kterému se nelíbila příliš velké Aetiova moc. Následujícího roku (455), se Aetiovi příznivci pomstili a zavraždili císaře Valentiniana III.

Vandalové - germánský kmen. Během stěhování národů doslova prolétli Evropou, překročili Gibraltarskou úžinu a usadili se v Africe, kde vytvořili říši Vandalů. Hlavním městem jejich říše bylo Kartágo.

455 - Vandalové, v čele s králem Geiserichem, **vyplenili Řím.** Zničili ho mnohem více než předtím Vizigóti (odtud slovo „vandal“).

476 - zánik západořímské říše. Poslední římský císař Romulus Augustulus (bylo mu 6 let) byl svržen Germánem Odoakerem. **Konec starověku!** Odoaker poté vytvořil první germánskou říši v Itálii.

Další dějiny Itálie (podrobněji viz středověk):

476 - 493	říše Odoakera
493 - 555	říše Ostrogótů. Zakladatelem této říše byl Theodorich Veliký. Ovládal Itálii + blízké okolí (až do Panonie).
555	celá Itálie připojena k Byzanci
568	vpád Langobardů do Itálie. Obvykle se tato událost považuje za konec stěhování národů.

5) Římská vzdělanost

latina - původně jazyk Latinů (italický kmen, žijící v kraji Latium - v Římě a okolí). Dnes je to mrtvý jazyk, nevyvíjí se, vyvinuly se z ní však všechny románské (latinské) jazyky. Latinu používá katolická církev (úřední jazyk ve Vatikánu!), dále se používá hlavně v lékařství, přírodních vědách, právu.

latinka - římské písmo, které používáme dnes i my. Římané přejali toto písmo od Etrusků, ti ho zase přejali od Řeků (alfabeta), Řekové od Féníčanů a Féníčané ze starověkého Egypta. Římané používali pouze velká písmena, malá písmena byla vytvořena až ve středověku. Latinka se používala i k vyjádření čísel - **římské číslice**. Dnešní výslovnost latiny je pozdní. Za dob Caesara byly odlišnosti. Tak například písmeno C se vždy četlo jako „K“ - Římané tedy četli Kézar, Kikero apod. Písmeno C se zároveň používalo jako G, samotné písmeno G vzniklo až později (proto je C zkratkou pro jméno Gaius). Písmena Y a Z neměla latina původně vůbec a převzala je od Řeků (najdeme je jen v cizích slovech).

Co se týče věd a umění, dá se říct, že Římané pouze „opisovali“ od Řeků. Jediným oborem, ve kterém Římané výrazně předčili Řeky, bylo právo. **Římské právo** se dodnes učí na právnických fakultách a dnešní právo z něj v mnohém vychází. Nejvýznamnějším souborem římského práva je zákoník **Corpus Iuris Civilis** (též Codex Iustinianus), který nechal sepsat východořímský (byzantský) císař Justinián I. (Iustinianus I., 527-565). Je to v podstatě soupis římského občanského a trestního práva. Sbírka shrnovala existující právní normy a císařská rozhodnutí.

Marcus Tullius Cicero (106 - 43 př.n.l.)

Cicero byl významný římský politik, filosof, právník a skvělý řečník. Proslavil se především díky dvěma událostem:

1) proces proti Verrovi. Verres byl propraetor (správce) římské provincie Sicílie. Cicero podal na Verra jménem Sicilanů žalobu. Verres kradl umělecká díla, odíral sicilský lid a nechal ukřižovat římského občana. Verres byl uznán vinným a odsouzen do vyhnanství.

2) Catilinovo spiknutí. Cicero z funkce konzula potlačil v roce 63 př.n.l. Catilinovo spiknutí, Catilina byl poražen v bitvě a zabit (viz výše). V souvislosti s těmito událostmi pronesl slavné „Čtyři řeči proti Catilinovi“. Po likvidaci Catilina povstání mu senát udělil čestný titul „Otec vlasti“. Cicero byl přesvědčeným republikánem a brojil proti Caesarovi. Tím byl proto poslán do vyhnanství, oficiálně proto, že nechal během likvidace Catilina spiknutí popravít několik římských občanů bez soudu, což bylo protiprávní. Později napsal Cicero 14 ostrých řečí proti Antoniovi (filipiky - nazval je tak podle velkého řeckého řečníka Démosthena, který pronesl tzv. filipiky proti Filipu Makedonskému). Antonius ho proto osobně zapsal na seznam proskribovaných a Cicero byl roku 43 př.n.l. zavražděn.

Filosofie

Oba dva nejvýznamnější římské filosofové byli významnými státníky:

Lucius Annaeus **Seneca** (mladší, žil 4-65 n.l.) - spisovatel, filosof a politik. Byl vychovatelem a později hlavním rádčem císaře Nerona. Filosoficky čerpal z řeckých myšlenek, napsal desítky spisů. Musel spáchat sebevraždu na Neronův příkaz (namočil se do Pisonova spiknutí).

Marcus Aurelius (žil 121-180, císařem v letech 161-180). Významný římský císař a vojevůdce (markomanské války - viz výše), filosof na trůně. Jeho nejvýznamnějším dílem jsou „Hovory k sobě“, napsal je řecky. Filosoficky byl stoik; člověk se prý má zřítí vášně a řídit se rozumem.

Historie

Titus **Livius** (39 př.n.l. - 17 n.l.) - napsal dílo „Od založení města“, ve kterém vylíčil římské dějiny od založení Říma až po dobu Augustovu. Bylo to celkem 142 knih (!), zachovala se jen část.

Publius Cornelius **Tacitus** (asi 55-115 n.l.) - největší římský historik. Napsal spis o historii Germánů, dále Dějiny (Historiae) a Letopisy (Annales). V Letopisech popsal především dobu prvních císařů, ke kterým měl převážně negativní vztah.

Gaius **Suetonius** Tranquillus (asi 70-140 n.l.) - napsal „Životopisy dvanácti císařů“ (od Caesara po Domitiana).

6) Římské umění

literatura

(kromě filosofie a historie - viz výše)

„**zlatý věk římské literatury**“ byl za císaře Augusta (27 př.n.l. - 14 n.l.). Augustus, a především jeho rádce Maecenas (→ „mecenáš“) podporovali umělce. V této době žili všichni **tři nejvýznamnější římské básníci**:

Publius **Vergilius** Maro (70-19 př.n.l.) - přímo na objednávku samotného císaře napsal epos **Aeneis** (Aeneida). Zpracoval tu římskou národní pověst. Aeneas, předek Romula a Rema, uteče z hořící Tróje a dá podnět k založení Říma. Dále napsal Vergilius například Zpěvy pastýřské (Bucolica) a Zpěvy rolnické (Georgica).

Quintus **Horatius** Flaccus (65-8 př.n.l.) - psal hlavně satirické básně. Spolu s Vergiliem byl podporován Maecenatem.

Publius **Ovidius** Naso (43 př.n.l. - 17 n.l.). Jeho nejznámějším básnickým dílem je sbírka **Umění milovat**. Na rozdíl od Horatia a Vergilia se ocitnul v nemilosti císaře a Augustus ho poslal do vyhnanství, kde (na území dnešního Rumunska) zemřel. Důvod vyhnanství není znám.

Petronius - „arbiter elegantiarum“ (rozhodčí vkusu) na dvoře císaře Nerona. Psal hlavně satiry, nejznámějším jeho dílem je román Satiricon. Podílel se na Pisonově spiknutí proti Neronovi a musel (stejně jako Seneca) spáchat sebevraždu.

architektura

Římská architektura byla silně ovlivněna Řeky a Etrusky. Od Etrusků převzali Římané klenbu a oblouk (tyto stavební prvky moc Řekové nepoužívali).

Pantheon (chrám všech Bohů) - nejvýznamnější římský chrám, který se zachoval dodnes. Vybudoval ho Augustův vojevůdce Agrippa.

Spíše než chrámy se ale z dob starověkého Říma zachovaly **světské a užitkové stavby**:

Colosseum (Koloseum) - největší amfiteátr v Římě, postavený v 1. století n.l. za dynastie Flaviovců. Začal ho stavět Vespasianus, Titus ho nechal otevřít, dokončen však byl až za Domitiana. Největší stavba římské antiky. Konaly se zde gladiátorské zápasy, a dokonce i námořní hry. Vešlo se sem (podle různých údajů) 50000-70000 diváků.

Circus maximus (Velký cirk) - konaly se zde vozatajské závody (vůz s vozatajem tažený koňským spřežením). Vešlo se sem až 150000 diváků. Existovaly zde 4 „týmy“ (strany), které měly barvy bílou, zelenou, modrou a červenou. Na tyto týmy se sázelo.

náměstí (fora) - Forum Romanum - hlavní římské náměstí. Další fora se jmenovala podle císařů (například Augustovo, Traianovo).

triumfální oblouky a sloupy: vítězné oblouky: Konstantinův, Titův (vítězství v židovské válce), oblouk Septimia Severa. Traianův sloup - oslavuje vítězství nad Dáky. Všechny tyto památky jsou v Římě.

akvadukty - Pont du Gard (jižní Francie) - nejzachovalejší římský akvadukt, postavený za vlády císaře Augusta.

silnice - Via Appia - silnice vedoucí z Říma do Capuy (jih Itálie). Byla dlážděná a částečně se zachovala dodnes.

lázně - Caracalovy lázně.

vily - Hadrianova vila v Tivoli (nedaleko Říma). Hadrianus si také nechal postavit Hadrianovo mauzoleum (dnes Andělský hrad).

paláce - Diocletianův palác ve Splitu - tvoří základy celého dnešního historického jádra Splitu. V Římě existovaly i činžovní domy pro chudší obyvatele. Měly až 4 patra a byly vysoké až 20 metrů.

Pompeje - v roce 79 n.l. (za císaře Tita) byly pohřbeny při výbuchu Vesuvu spolu s dalšími městy (Herculaneum, Stabiae). Lidé byli zasypáni přímo na ulicích, doma, při obvyklé denní činnosti. Zachovaly se tu i nápisy na zdech.

různé

Bohatí Římané jedli vleže, na lehátku. Vojevůdce **Lucullus** proslul vybranými hostinami („lukulské hody“). Jedly se například jazyky plameňáků, paví játra, drozdi nadívaní hrozinkami a ořechy...

víno - obvykle se ředilo vodou, často bylo kořeněné. Pít neředěné víno bylo nevhodné.